

УДК 821.161.2-05+
7.071.1(477)-05

Л.І. Бадєєва, А.О. Бадєєв

ЛІТЕРАТУРНІ ПОШУКИ ПЕТРА ГОЛОТИ

Розгляд літературної творчост П. Голоти та критичних відгуків на неї дозволяє зясувати причини відходу митця від літератури на початку 1930-х років. Поезія і проза П. Голоти — це поєднання реалізму, символізму і стилізації фольклору. Літературна критика 1920-х років сприймаючи лише

актуальність тематики творчості П. Голоти та елементи реалізму у ній, поставилася вороже до його прози: оповідання “Аль-Кегаль” і роману “Сходило сонце”. В умовах загальної тенденції переслідування письменників, які не обмежувалися суто реалістичним методом творчості, П. Голота припинив активну літературну працю. Таким чином, П. Голота в умовах радянської дійсності не зміг розкрити свій літературний потенціал.

Ключові слова: література, символізм, реалізм, пошук стиля.

Rассмотрение литературного творчества П. Голоты и отзывов критики о нём позволяет выявить причины самоотстранения художника от литературы в начале 1930-х годов. Поэзия и проза П. Голоты — это соединение реализма, символизма и стилизации фольклера. Литературная критика 1920-х годов, воспринимая только актуальность тематики творчества П. Голоты и черты реализма в ней, враждебно отнеслись к его прозе: рассказу “Аль-Кегаль” и роману “Поднималось солнце”. В условиях общей тенденции преследования писателей, которые не ограничивались исключительно реалистическим методом творчества, П. Голота прекратил активный литературный труд. Таким образом, в условиях советской действительности П. Голота не смог раскрыть свой литературный потенциал.

Ключевые слова: литература, символизм, реализм, поиск стиля.

Analysis of P. Holota's works and critical reviews about him makes it possible to single out the reasons of the renunciation of the painter from the literature at the beginning of the 30s (XX century).

The poetry and the prose by P. Holota is the mixture of the realism, symbolism and folklore pastiche. Literature critics of the 20s (XX century) treated his prose with animosity seeing only subjects actuality and the realism features in P. Holota's works. Such stories can be examples of this: “Al-Kehal” and the novel “The sun was rising”. In common tendency of the persecuting of the writers, who did not restrict themselves to exclusively realistic methods in their creative work, P. Holota stopped dynamic literature activity. Thus in Soviet reality environment P. Holota could not open his literature potential.

Key words: literature, symbolism, realism, the search of the style.

Постановка проблеми. В історії української літератури 1920-і роки — це час масового потягу до творчості. Прилучення початківців до літератури відбувалось в умовах появи перших в Україні масових літературних організацій, наприклад, “Плуг”, “Гарт”. Мало місце групування поетів і прозаїків навколо громадсько-політичних і літературно-наукових часописів. Дебютант з “трудового народу” став чи не основною фігурою літературного процесу. Брак майстерності у художньому осмисленні життєвого матеріалу мав наслідком майже документальну картину реалій, стереотипів і міфів Радянської України. Це робить творчість початківців предметом уваги як літературознавства, так і історичної науки. Відома упередженість літературної критики 1920-х років робить нагальною потребою перегляд творчості письменників того часу. **Метою статті** є розгляд творчої біографії поета і письменника Петра Голоти, з'ясування причин відходу його від літератури з початку 1930-х років. Петро Голота не залишив спогадів чи приватного листування з відповіддю на поставлене питання. З'ясувати причини припинення ним літературної праці можна на основі аналізу його творів та рецензій на них у літературній критиці 1920-х років.

Виклад основного матеріалу. Петро Голота — справжнє прізвище Мельник, - народився у селянській родині у селі Балашівка, по суті на околиці міста Єлизаветград Херсонської губернії. [9, с. 38] Родина Мельників була бідною. Батьки були змушені обмежити Петрову “науку” початковою школою. Хлопцеві довелося наймитувати у заможних селян, ходити на заробітки по економіях [3, с. 94]. Наймиткування не знищило прагнення до освіти, і Петро Мельник самотужки готується до іспитів за програмою класичної гімназії і успішно їх складає. З 1919 р. юнак починає друкувати вірші у єлизаветградських газетах. Чи то з сором'язливості, чи то за прикладом інших Петро вирішує підписувати свої вірші псевдонімом : Петро Голота, Петро Балаш, Марія Башличка. Найчастіше він користується псевдонімом “Голота”. Вибір цього прізвиська можна пояснити, поперше, належністю до бідноти, по-друге, зростанням національної свідомості. Адже герой народної думи козак Голота — популярний образ фольклору України. У 1921 р. Петро Голота видає першу збірку поезій “Тернистий шлях до волі і освіти”. Відчуваючи недосконалість своїх віршів, він вирішує продовжити навчання. П. Голота їде у Москву і успішно складає вступні іспити на Брюсовські літературні курси. Валерій Брюсов був одним із небагатьох

представників російської культурної еліти, які не тільки лояльно поставились до Радянської влади, але і поділяли тезу про необхідність утвердження нової, пролетарської культури. У статті “Пролетарская поэзия”(1920р.) Брюсов, розглядаючи проблему зміни культур, вважав, що “нова культура завжди була синтезом нового зі старим, з основними надбаннями цієї культури, на зміну якій вона приходила” [2,с. 462-463]. Як поет, Брюсов належав до кола символістів, тому елементи символізму у творчості П. Голоти можна віднести саме на рахунок впливу Брюсова.

Закінчивши навчання у Москві, П. Голота повертається в Україну, влаштовується працювати у редакції однієї з харківських газет, стає членом спілки селянських письменників “Плуг”. У 1925 р. Він видає другу збірку віршів “Степи-заводові”.

“Перше питання -
Соціалізм.
Гей на виставку всі!
Вітер завів.
Що таке ставиться?
Побут часів” [5,с.3].

Ця збірка була помічена літературною критикою. Та причиною уваги стали не власне вірші Голоти, а виокремлення з літературної спілки “Плуг” групи молодих письменників, які утворили об’єднання “Молодняк”. Ця група утворилася у Харкові у 1926р. і перебувала під ідеологічною опікою комсомолу. Організацію складала творча молодь з Києва та Харкова, в основному, колишні учасники “Плугу”. У декларації від літературної організації “Молодняк” проголошувалося: “З вірою у власні сили виступає літературний комсомол, щоб виявити у своїх творах обличчя мільйонів пролетарської молоді, відобразити вселюдське життя через призму своєрідного юнацького світогляду”[8,с.475]. Крім П. Голоти до харківської групи нового літоб’єднання увіходили П. Усенко, Л. Первомайський, О.Донченко, Я.Гримайло — усього дванадцять осіб. Аналізуючи її творчий доробок, критик Поліщук дійшов висновку, що група “Молодняк” продовжує традиції плужан, але поступається їм у майстерності [11, с.35].

Партійному погляду на роль літератури серед “молодняківців” найбільш співзвучними були твори поета Л. Первомайського і драматурга Ол. Корнійчука. П. Голота намагався бачити у творах Л. Первомайського взірєць. Вплив Л.Первомайського відчутний у збірці “Будні” (Харків, 1928р.). Збірка складається з невеликої за обсягом поеми “Будні” та шести віршів. Один із віршів — балада “Шляхом тернистим” присвячена Л. Первомайському. У баладі звучить

відгомін поеми Ол. Блока “Дванадцять”. Шлях поета у революцію — це дорога, вкрита тернами.

“На голові вінок важкий,
А тіло в колючках
І срібні сльози, як горох,
Котились по щоках” [4, с.20].

Іронією дихає вірш “Мене мати родила в жнива”:

“Від чужих поросят і телят
Я утік до рухливого міста
Научився бички стрілять
І умію по три дні не їсти”[4,с.33].

Іронія і грубість мови приховують драматизм долі людини, яка наймитування на селі змінює на непевне становище міської бідноти. Не можна сказати, що віршам присутній безоглядний соціальний оптимізм “комсомольського стибу”. Навпаки, поет не приховує ностальгії за селом:

“А згадаю хати, поля -
Ніби серце хто ранить
Пісня крилата моя,
Пісня зажурена, рання” [4,с.33].

Невдачею збірки “Будні” можна вважати одноіменну поему. Тривіальний сюжет — молода заміжня жінка залишає нелюбого чоловіка — доповнюється соціальними деталями: чоловік—кулак, його дружина—комсомолка. Поема стилізована під народну пісню. П. Голота слідом за І.Котляревським використовує народну пісню “Ой, під вишнею”. Можна погодитися із критиком Ол. Полторацьким, що у інших поетів “про все це сказано так само, але трохи краще” [12, с. 273].

Таким чином, поетичні твори П. Голоти позначені наслідуванням народних пісень, елементами символізму і реалізму. Поет намагався творити лірику громадянського звучання. Критичні відгуки на творчість П. Голоти у цілому були доброзичливі. Ставлення до його творів змінилось з публікацією оповідання “Аль-Кегаль”. Оповідання побудовано у формі розповіді п’яниці. П’яниця — Петро Голота, він працює у редакції літературного журналу. П’є за будь-якої можливості, найчастіше — з власним редактором. Будучи п’яним, свариться, вступає у бійки. Допивається до “білої гарячки”, лікується і завдяки медичному гіпнозу виліковується! Оповідання “Аль-Кегаль”у рідному П. Голоті “Молоднякові” зрозуміли, як виніс бруду з хати. На захист доброго ім’я літераторів кинувся критик Райд: “Детальний опис п’яних дебошів створить у робітничо-селянського читача відповідне враження про літературу та її представників”[13, с. 105]. Райд визначив авторську методу П. Голоти як натуралізм — метод хиб-

ний, чужий і шкідливий для робітничо-селянської літератури [13,с.106]. Домінантою оповідання “Аль-Кегаль” критик Райд вважав “численні цитати великих письменників і діячів культури”[13,с.106]. На наш погляд, різка критика оповідання з боку рецензента часопису “Молодняк” пояснюється тим, що в “Аль-Кегалі” П. Голота умістив фейлетон про “сірий потік у літературі” та про редакційне потурання літературним пристосуванцям. В оповіданні з гумором наводиться зміст листів літераторів-початківців з пишними псевдонімами: Олексій Сонцедар, М. Огнечервоний, Іван Голосний. Один із поетів переробив на власний смак народну пісню “Стоїть гора високая...”, змінивши у ній всього кілька рядків: “гора червона” замість “гора високая”, “комунський рай” замість “попід горою гай”[3,с.120]. Колоритно описано візит до редакції “робітничо-селянського поета” Івана Голосного з п’ятьма зошитами нікчемних віршів. Іван Голосний зовсім не переймається слабкістю віршів, упевнений, що редакція їх трохи поправить і надрукує. Отже, в оповіданні “Аль-Кегаль” домінантою є не цитування великих письменників, а фейлетон проти редакційної політики підтримки малохудожніх творів на актуальні соціально-політичні теми.

Саме критика П. Голотою редакційної політики спричинила вбивчу рецензію на його наступний твір—роман “Сходило сонце”(1930р.).

Невеликий за обсягом — сто двадцять дві сторінки, — роман П. Голоти “Сходило сонце” присвячений пошуку молоддю свого місця у революції. Революція — це боротьба за Радянську владу. По один бік барикади-червоні, комсомольська молодь, по другий бік — білі, денікінці. Події у романі розгортаються у вигаданих селі Новосадівському та повітовому містечку Кручений Гай і реальному місті Харків.

У романі діють три дуети молодих людей: денікінець-офіцер Жорж Копиця і його сестра Тамара, злодій і бандит на прізвисько Туман і циганка Воля, комсомольці Андрій і Нюра. Якщо Копиці та Туман з Волею діють злагоджено, то Андрій і Нюра найтяжчі випробування переживають по одному. Центральний конфлікт роману має соціально-психологічний підтекст. Комсомолец Андрій знає про належність Тамари до білого табору, про її зв’язок з денікінцями, але відчуває до неї людську симпатію. Одержавши завдання викрити Тамару як шпигунку, Андрій, наче гадюка, змінює одяг: “Андрій купує собі синє галіфе, як у Гріма й в’язані чорні обмолки. В нього військовий картуз із п’ятикутною зіркою і зелена англійська шинеля із золотими гудзиками”[6,с.96]. Андрій викриває

денікінські плани, і червоні після кількохгодинного бою повертають собі і Новосадівське, і Кручений Гай.

У тексті роману відчувається, що його писав поет. Імена Тумана і Волі носять символічне значення: Туман — збитий з чесного шляху сільський парубок, який стає злодієм і бандитом, Воля — уособлення сили циганського табору. Відсталість циганського життя П. Голота передає одним реченням: “циганські шатра білими черепаками попрілипали до землі”.

Плин часу у романі визначають не події громадянської війни, а зміни пір року, змальовані за допомогою пейзажів. Саме відсутність у романі П. Голоти реальних подій громадянської війни, а також авторські прорахунки у побудові сюжету дозволили критику С. Божку оголосити роман “шкідливим, одворотним і непотрібним читачеві”. С. Божко у своїй рецензії сформулював три основні вади роману “Сходило сонце”:

1. історичні події подані з порушенням хронології і використані як привабливий фон для вправ у стилі бульварщини;
2. акцент робиться на вигаданих авантюричних постатях;
3. ціла низка сцен і епізодів механічно перенесена із інших творів П. Голоти.

Все це дало підставу оголосити твір ворожим радянській літературі [1, с. 209-210].

Запозичення сцен і епізодів із власних творів не є недозволенним літературним засобом. З усіх персонажів роману тільки Туман, який прибився до циганського табору, може бути зарахований до авантюричних постатей. Рецензент волів би бачити історико-документальний твір, П. Голота намагався створити соціально-психологічний. Він не написав шедевр, але і не заслужив нищівної “критики”. Вбивча рецензія на роман “Сходило сонце”, яка відповідала загальним тенденціям посилення тиску на митців з боку ревностних аденпів Радянської влади, спричинила відхід П. Голоти від літератури. На відміну від більшості “молодняківців”, П. Голота не брав участі у створенні єдиної Спілки письменників.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, десятирічна літературна праця П. Голоти характеризується пошуком стилю і форми поетичної і прозової творчості. Балансуючи на межі реалізму і натуралізму, використовуючи елементи символізму і стилізації фольклору, вплітаючи у прозові твори поетичні образи,

П. Голота намагався подолати шлях від початківця до зрілого майстра, для якого єдиний суддя — читач. П. Голота написав різні за формою прозові твори: оповідання, повість,

нарис, фейлетон, роман. Вони не стали вершинним явищем української літератури, але мали свого читача. П. Голота створив свої твори в умовах, доки жорстка літературна критика не доповнювалася громадянським остракізмом, доки соціалістичний реалізм не розглядався як єдино дозволений метод творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божко С. П. Голота. “Сходило сонце” / Сава Божко // Червоний шлях. – 1930. — №7—8. — С. 208—210.
2. Брюсов В. Пролетарская поэзия. / Валерий Брюсов. // Брюсов В.Я. Собрание сочинений в 7-ми т. [Под общ. ред. П.Г. Антокольского и др.] —Т.6. —М.: Худож. лит., 1973. —С. 462—463.
3. Голота П. Аль-Кегаль. Оповідання / Петро Голота. — Х.: Наукова думка, 1929. — 32с.
4. Голота П. Будні. Поема./ Петро Голота. — Х.: Держ. вид-во України, 1928, — 38с.
5. Голота П. Степи— заводів./ Петро Голота. — Х.: Держ. вид-во України, 1925.
6. Голота П. Сходило сонце. Роман / Петро Голота. — Х.: Держ. вид-во України, 1930. — 122с.
7. Історія української літератури. У 8-ми т. — Т.7 Література періоду завершення будівництва соціалізму...(1933-1945). / [Буряк Б.С., Ковтуненко А.О., Корсунська Б.Л. та ін. Відп. ред. Буряк Б.С.] —К.: Наук. думка, 1971. —С. 7—270.
8. Літературний словник-довідник [Р. Г. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.]. — К.: ВЦ Академія, 1997. —С. 475.
9. Літературний словник Кіровоградщини. [авт. упоряд. Куценко Л.]. — Кіровоград: Кіровоград. держ. вид-во, 1995. — 126 с.
10. Письменники Радянської України. Бібліографічний довідник / [упоряд. О. Климиник, О. Петровський] — К.: Рад. Письменник. — 1970. — 525с. — 94с.
11. Поліщук В. Нове і старе./ Валер'ян Поліщук. // Плужанин. – 1927. — №8. — С. 34—36.
12. Полторацький Ол. Петро Голота “Будні”/ Олексій Полторацький.// Червоний шлях. – 1928. — №11. — С. 273—274.
13. Райд І. Благодійна література (Петро Голота. “Аль-Кегаль”) / І.Райд.// Молодняк. – 1929. — №6. — С. 103—106.
14. Українські письменники. Біобібліографічний словник. У 5-ти т. — Т. IV. / [ред. кол. Білецький О. І. та ін.] — К.: Дніпро, 1965. — С. 319—321.